УДК 947.6

СКЛАД І ЗМЯНЯЛЬНАСЦЬ РАБОТНІКАЎ КІРУЮЧАГА АПАРАТА ОРГАНАЎ ДЗЯРЖАЎНАГА КІРАВАННЯ, ПРАМЫСЛОВЫХ ПРАДПРЫЕМСТВАЎ І АБ'ЯДНАННЯЎ БССР (1970–1980-я гг.)

Пушкін Ігар Аляксандравіч
кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры гуманітарных дысцыплін
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта харчавання
(г. Магілёў, Беларусь)

Асабліва важным для сучаснага развіцця эканомікі Рэспублікі Беларусь з'яўляецца правядзенне аналізу і ўсебаковага вывучэння шляхоў эканамічнага развіцця Беларусі ў розныя гістарычныя перыяды. У прыватнасці, у 1970–1980-я гг., калі савецкая Беларусь стала займаць вядучыя пазіцыі ў эканоміцы СССР.

1970–1980-я гг. – *гэта час далейшага функцыянавання і развіцця ў Беларусі*, *як і ў цэлым* у СССР, *адміністрацыйна-каманднай эканамічнай сістэмы.* У першай палове 1970-х гадоў імпульс, дадзены рэформай 1965 г., паступова затухаў, у эканоміцы сталі нарастаць негатыўныя з'явы, якія ўсё больш узмацняліся ў наступныя гады. Беларуская эканоміка, як і ўся савецкая, усё больш адставала ад эканомікі вядучых капіталістычных краін па эфектыўнасці, тэхнічным і тэхналагічным узроўні, большасці іншых паказчыкаў. Каб спыніць хуткае зніжэнне тэмпаў эканамічнага росту, кіраўніцтва краіны абапіралася ў асноўным на пазаэканамічныя, адміністрацыйна-камандныя метады. З 1985 г., у сувязі з правядзеннем палітыкі "паскарэння і перабудовы" спрабавалі выправіць становішча ў эканоміцы шляхам вылучэння на кіруючыя пасады новых работнікаў, правесці працэс "амаладжэння" кадравага патэнцыяла краіны, але гэтага не адбылося таму, што сістэма рэалізацыі кадравай палітыкі заставалася ранейшай.

Аналіз склада і змяняльнасці старшынь аблвыканкамаў (6 чал.) і іх намеснікаў (30 чал.), старшынь і намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў (805 чал.), генеральных дырэктароў і дырэктароў прамысловых прадпрыемстваў і аб'яднанняў, кіраўнікоў будаўнічых трэстаў, начальнікаў домабудаўнічых і сельскіх будаўнічых камбінатаў БССР на 1.07.1985 г. засведчыў, што ў параўнанні з 1.07.1984 г. сярод гэтых катэгорый кадраў крыху павялічылася колькасць работнікаў, якія мелі інжынерна-тэхнічную, эканамічную або сельска-гаспадарчую адукацыю. Так, сярод старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў – 85,3%, у Брэсцкай, Гомельскай і Мінскай абласцей, адпаведна 95,7%, 90,9%, 86,8%. Адначасова сярод

намеснікаў старшынь аблвыканкамаў гэты паказчык знізіўся на 5,6%, намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў на 1,5%. Па стану на 13.07.1987 сярод намеснікаў старшынь аблвыканкамаў яе мелі – 86,7%, старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў – 89,4% (78,9% старшынь гарвыканкамаў), іх намеснікаў – 79,5%. 7 работнікаў савецках кіруючых кадраў былі кандыдатамі навук.

На 1.07.1985 г. колькасць савецкіх работнікаў кіруючага апарату, якія мелі партыйна-палітычную адукацыю, амаль не змянілася і складала 26,4%. Праз два гады 43,3% намеснікаў старшынь аблвыканкамаў, 47,8% старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў, 16% іх намеснікаў мелі падобную адукацыю. У параўнанні з 1986 г. сярод намеснікаў старшынь аблвыканкамаў, старшынь і намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў на 1,5% паменшылася колькасць тых, хто меў партыйна-палітычную адукацыю, а сярод старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў на 9%.

У 1980-я гг. памяншалася колькасць гарадскіх і раённых выканкамаў, дзе сярод старшынь і намеснікаў не было жанчын. У БССР у 1985 г. іх было на гэтых пасадах толькі 44 з 805 (у Брэсцкай вобласці – 10, у Віцебскай – 6, у Гомельскай – 7, Гродзенскай – 4, Мінскай – 5, Магілёўскай – 12). На 13.07.1987 г. толькі 9 выканкамаў (5%) узначальвалі жанчыны. У 49 выканкамах (больш 25%) сярод старшынь і намеснікаў наогул не было жанчын (у Брэсцкай вобласці ў 9, у Віцебскай – 6, Гомельскай – 11, Гродзенскай – 5, Мінскай – 5, Магілёўскай у 13 выканкамах). На 1.07.1990 г. сярод кіруючага складу савецкіх органаў было 125 жанчын – 14,7%. Іх колькасць сярод намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў паменшылася з 21,9% у 1989 г. да 18,4% у 1990 г. Толькі па аднаму райвыканкаму або гарвыканкаму ўзначальвалі жанчыны ў кожнай вобласці БССР (у Мінскай – 2).

За 1984–1985 гг. на 5% павялічылася колькасць работнікаў ва ўзросце да 40 год (40,3%). Сярэдні ўзрост намеснікаў старшынь аблвыканкамаў склаў – 51,3 года, старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў – 43,9 года, іх намеснікаў – 42,3 гады. Да 13.07.1987 г. яшчэ на 12,4% павялічылася колькасць старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў ва ўзросце да 40 год і складала 51,7%, старэйшых за 50 год – 7,2%. Сярэдні ўзрост старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў – 41,9% (1986 год – 43,2%), у Брэсцкай вобласці – 43,8%, Гродзенскай – 45,4%. Сярэдні ўзрост тых, хто стаў старшынёй гарадскіх і раённых выканкамаў быў 38 год, тых, хто пакінуў пасады – 41,4 год. У 1989 г. старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў ва ўзросце да 40 год стала 47,8%, у 1990 г. – 38%, намеснікаў гарадскіх і раённых выканкамаў адпаведна 50,3% і 46,9%. Кожны адзінаццаты старшыня і кожны сёмы намеснік старшыні гарадскіх і раённых выканкамаў быў старэйшы за 50 год. Па нацыянальнасці: беларусаў – 81,7%, рускіх – 11,5%, украінцаў – 2,9%, палякаў – 3,6%.

За 1984–1985 год з 22,5% да 16,9% паменшылася змяняльнасць сярод старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў. Больш паловы былі вылучаны на больш адказную працу. Намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў змянілася 16,5% (14,1% годам раней), з іх на больш адказную працу вылучылі – 25%. У той жа час 6 з іх (5,7%) былі вызвалены, як не справіўшыяся з даручанай працай або скампраметавалі сябе. У 1986–1987 гг. змяніўся кожны трэці старшыня гарадскіх і раённых выканкамаў і амаль кожны чацвёрты іх намеснік. Больш паловы змяніўшыхся старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў і 28,3% іх намеснікаў былі вылучаны на больш адказную працу. Намеснік старшыні Магілёўскага аблвыканкама, намеснікі старшынь Іванаўскага, Буда-Кашалёўскага і Гомельскага райвыканкамаў былі вызвалены ад займаемых пасад, як не справіўшыяся з даручанай працай [1, арк. 1–3; 2, арк. 61–62].

На 1.07.1990 г. у сувязі з правядзеннем справаздачна-выбарнай кампаніі павялічылась змяняльнасць савецкіх кадраў і склала 21,5% (1988 г. – 10,4%, 1989 г. – 17,3%). Змяніўся амаль кожны пяты намеснік старшынь аблвыканкама, кожны чацвёрты старшыня гарадскіх і раённых выканкамаў. На больш адказную працу былі вылучаны 57,8% старшынь і 28,8% намеснікаў старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў. За злоўжыванне службовым становішчам пазбавілі займаемай пасады намесніка старшымі Добрушскага райвыканкама. 19 старшынь гарадскіх і раённых выканкамаў (10,6%) выбіраліся з некалькіх кандыдатур. Раней працаваўшыя старшынямі Буда-Кашалёўскага, Добрушскага, Ашмянскага, Бабруйскага і Чэрыкаўскага райвыканкамаў не былі выбраны на гэтыя пасады пры правядзенні альтэрнатыўных выбараў.

Аналіз склада старшынь абласных, гарадскіх і раённых саветаў паказаў, што ў ліпені 1990 г. 80% з ніх сумяшчалі сваю дзейнасць з асноўнай працай. 119 саветаў (64%) узначальвалі першыя сакратары абкамаў, гаркамаў або райкамаў КПБ, 8 (4,3%) – іншыя партыйныя работнікі, 21 (11,3%) – гаспадарчыя працаўнікі. У 38 саветах існавалі вызваленыя пасады старшынь саветаў, у тым ліку 13 у Мінскай вобласці, па 8 у Гомельскай і Гродзенскай, 5 у Магілёўскай, па 2 у Брэсцкай і Віцебскай абласцях. Амаль кожны трэці з старшынь саветаў выбіраўся на альтэрнатыўнай аснове.

У апошнія дзесяцігоддзі існавання БССР нацыянальнасць улічвалася ў анкетах і пры назначэнні на пасаду, але большасць грамадзян не надавала ёй вялікага значэння, усведамляючы сябе савецкімі людзьмі. З сярэдзіны 1970-х гг. на ўзроўні непасрэднай працы выканаўчых органаў улады з жыхарамі вага нацменшасцей практычна адпавядала нацыянальнаму складу насельніцтва БССР. У 1984–1985 гг. прадстаўніоў іншых нацыянальнасцей сярод кіраўнікоў прамысловых прадпрыеcтваў было: рускіх – 67 (32,7%), украінцаў – 24 (11,7 %), палякаў – 3 (1,5 %), яўрэяў – 3 (1,5 %), па 1 (0,5%) – армянін, немец, мардвін.

За перыяд з ліпеня 1984 па ліпень 1985 г. на 1,9% павялічылася змяняльнасць сярод 205 генеральных дырэктароў, дырэктароў прамысловых прадпрыемстваў і аб'яднанняў (гл. табл.). З ліку змяніўшыхся кіраўнікоў прадпрыемстваў 6 асоб (30%) былі вылучаны на больш адказную працу, 7 асоб (35%) вызвалены ў сувязі з выхадам на пенсію або па стану здароўя і адзін вызвалены як не справіўшыйся с працаю. Сярод гэтай катэгорыі кіраўнікоў працавалі толькі 2 жанчыны – генеральнымі дырэктарамі вытворчых аб'яднанняў малочнай прамысловасці БССР. Праз год сярод 229 кіраўнікоў прамысловасці і будаўніцтва было 4 кандыдаты і 1 доктар навук. 14 мелі ўзрост старэйшы за 60 год. За перыяд да ліпеня 1987 г. змяняльнасць павялічылася на 7,1% і складала – 17,9%. 6 асоб (14,6%) былі вылучаны на больш адказную працу, 34 (15,1%) былі вызвалены ў сувязі з пераходам на пенсію, па стану здароўя і па іншых прычынах, а дырэктар Гомельскага дзяржаўнага падшыпнікавага завода № 12 быў вызвалены, як не справіўшыйся з працай.

Найбольшая змяняльнасць у 1986–1987 гг. была сярод генеральных дырэктароў і дырэктароў прадпрыемстваў машынабудавання для лёгкай і харчовай прамысловасці і бытавога абсталявання, упраўляючых трэстамі, генеральных дырэктараў і дырэктараў прадпрыемстваў станкабудаўнічай і інструментальнай прамысловасці і складала адпаведна 37,5%, 20,9%, 17,2%. У якасным складзе начальнікаў упраўленняў буравых работ, дырэктараў прадпрыемстваў хімічнага і нафтавага машынабудавання, упраўляючых раённымі ўпраўленнямі энергетыкі і электрафікацыі, дырэктароў прадпрыемстваў цэлюлозна-папяровай прамысловасці істотных змен не адбылося, сярод іх змяняльнасці кадраў не было.

Для павышэнне якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу выкарыстоўваліся наступныя формы і метады: 1) абмеркаванне на сесіях саветаў і пасяджэннях іх выканкамаў, на сходах працоўных калектываў справаздач савецкіх і гаспадарчых кіраўнікоў аб выкананні імі службовых і грамадскіх абавязкаў; 2) арганізацыя і правядзенне атэстацыі кіраўнікоў і спецыялістаў у міністэрствах, ведамствах БССР і іх падраздзяленняў; 3) стажыроўкі ў першы год кіраўнікоў і галоўных спецыялістаў прадпрыемстваў прамысловасці; 4) павышэнне кваліфікацыі.

У выніку, неабходна адзначыць, што фарміраванне кадравага патэнцыялу БССР цалкам залежыла ад палітыкі кіруючых органаў СССР. Склад кіруючых работнікаў і спецыялістаў фарміраваўся не толькі ў залежнасці ад поглядаў і кампетэнтнасці асобы, але і адміністратыўным шляхам. Спробы ў 1970–1980-я гг. выправіць становішча ў эканоміцы шляхам змяняльнасці кадраў і ўкаранення розных метадаў павышэння якасці і эфектыўнасці кадравага патэнцыялу ва ўмовах існавання савецкай эканамічнай сістэмы, не прынесла чакаемага выніку. На адказных пасадах як у сферы дзяржаўнага кіравання, так і ў прамысловасці было мала жанчын, адчувалася праблема сталага ўзросту кіраўнікоў. Выразна прасочвалася нізкая змяняльнасць кіруючых кадраў, ды і то ў асноўным па гарызанталі, што істотна перашкаджала абнаўленню кадравага патэнцыялу і развіццю эканомікі БССР.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

ЛІТАРАТУРА
1. Пояснительная записка отдела организационно-партийной работы ЦК КПБ. 20.07.1987 г. // НАРБ. – Фонд 4 п. Воп. 156. Спр. 406.
2. Пояснительная записка сектора учёта и переподготовки кадров отдела организационно-партийной работы ЦК КПБ. 12.07.1985 г. // НАРБ. – Фонд 4 п. Воп. 156. Спр. 982.
3. Справки о составе и сменяемости руководителей промышленных предприятий и объединений БССР за 1984–1987 гг. // НАРБ. – Фонд 4 п. Воп. 156. Спр. 982. Арк. 1–2 (1984–1985); Спр. 406. Арк. 4–5 (1986–1987).

Склад і змяняльнасць кіраўнікоў прамысловых прадпрыемстваў і яб'яднанняў БССР (на 1 ліпеня адпаведнага года) [3]

	1984		1985		1986		1987	
	Чал.	%	Чал.	%	Чал.	%	Чал.	%
Усяго пасад, замешчаны работнікамі	204 203	99,5	205 205	100	168 167	99,4	229 225	98,3
у тым ліку жанчын	1	0,5	2	1,0	1	0,6	1	0,4
Узрост работнікаў								
ад 31 да 35	4	2,0	4	2,0	2	1,2	5	2,2
ад 36 да 40	11	5,4	18	8,8	17	10,2	33	14,7
ад 41 да 45	37	18,2	29	14,1	20	12,0	26	11,6
ад 46 да 50	74	36,4	76	37,1	47	28,1	59	26,2
ад 51 да 55	42	20,7	42	20,5	42	25,1	59	26,2
ад 56 да 60	29	14,3	29	14,1	27	16,2	29	12,9
старэйшыя за 60 год	6	3,0	7	3,4	12	7,2	14	6,2
Адукацыя: вышэйшая	202	99,5	205	100	167	100	224	99,6
Мелі партыйную адукацыю	3	1,5	5	2,4	4	2,4	4	1,8
Беларусы	98	48,2	105	51,2	91	54,5	127	56,4
Члены КПСС	203	100	205	100	167	100	225	100
Стаж працы на займаемай пасадзе								
да 1 года	17	8,4	23	11,2	28	16,8	48	21,3
ад 1 да 3	42	20,7	33	16,1	28	16,8	46	20,4
ад 3 да 5	34	16,7	37	18,1	20	12,0	22	9,8
ад 5 да 10	59	29,1	65	31,7	50	29,9	57	25,3
больш за 10 год	51	25,1	47	22,9	41	24,5	52	23,1
Змянілася кіраўнікоў	16	7,9	20	9,8	18	10,8	41	17,9

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова